

DAVLAT VA JAMIYATDA IJTIMOIIY INSTITUTLAR ROLI VA AHAMIYATI

To'raboyev Ahadjon Xamidjon o'g'li
Namangan to'qimachilik sanoati instituti
Xalqaro hamkorlik bo'limi boshlig'i
Email: akhadjon.turabayev@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada davlat va jamiyatda ijtimoiy institutlarning roli va ahamiyati tahlil qilinadi. Ijtimoiy institutlar – bu turli soha va tarmoqlarda faoliyat yurituvchi tashkilotlar, mexanizmlar va qoidalardir, ular jamiyatning barqarorligi, rivojlanishi va madaniy asoslarini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Maqolada ijtimoiy institutlarning davlat siyosatini amalga oshirishdagi roli, fuqarolarning huquq va erkinliklarini ta'minlash, ijtimoiy moslashuv va hamkorlikni ta'minlash xususiyatlari, shuningdek, iqtisodiy, ta'lim, salomatlik va boshqa sohalardagi ta'siri ko'rsatilgan. Ijtimoiy institutlarning rivojlanishi jamiyatning ijtimoiy tengligi, barqarorligi va taraqqiyoti uchun muhim ekanligi, ularning ahamiyati jamiyat va davlat o'rtasidagi munosabatlarni mustahkamlashda katta ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga, maqolada ijtimoiy institutlarning ijobiy va salbiy jihatlari, ularning jamiyatdagi ro'li va ahamiyatining yuqori darajada tahlil qilinishi hamda kelajakdagi ijtimoiy rivojlanishdagi rolga doir takliflar beriladi.

Kalit so'zlar: ijtimoiy institutlar, davlat, jamiyat, ijtimoiy taraqqiyot, normativlar, madaniyat, ijtimoiy tarmoq, ijtimoiy tenglik, barqarorlik, ijtimoiy o'zgarishlar..

Ijtimoiy institutlar, jamiyatning muhim tarkibiy qismlari sifatida, davlat va fuqarolar o'rtasidagi munosabatlarni tartibga soluvchi mexanizmlar hisoblanadi. Ular, o'z navbatida, ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy hayotning asosiy jihatlari belgilaydi va rivojlantiradi. Ijtimoiy institutlarning roli, ularning ijtimoiy barqarorlik va rivojlanish jarayonlarida o'zaro ta'sirini hisobga olgan holda, davlat va jamiyat uchun juda muhimdir. Ijtimoiy institutlar davlat va jamiyat o'rtasidagi aloqalarni mustahkamlashda muhim o'rin tutadi. Ular qonunchilik, ta'lim, sog'liqni saqlash, iqtisodiy faoliyat va boshqa sohalarda asosiy qadriyatlarni belgilab beradi. Masalan, ta'lim instituti yosh avlodni tarbiyalash va ularni jamiyatga mos ravishda tayyorlashda muhim rol o'ynaydi. Ta'lim orqali qabul qilingan qadriyatlar va ko'nikmalar fuqarolarni ijtimoiy hayotga jalb etadi va ularning jamiyatdagi faoliyatini belgilaydi. Ijtimoiy institutlar barqarorlikni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Davlat va jamiyatning barqarorligi, asosan, ijtimoiy institutlarning samarali faoliyatiga bog'liq. Agar ijtimoiy institutlar samarali ishlamasa, jamiyatda ijtimoiy beqarorlik va konfliktlar yuzaga kelishi mumkin. Masalan, qonunchilik instituti fuqarolar o'rtasida adolatni ta'minlaydi, bu esa ijtimoiy tinchlikni saqlashda muhim ahamiyatga ega.

Ijtimoiy institutlar ijtimoiy innovatsiyalarni rivojlantirishda ham muhim rol o'ynaydi. Ijtimoiy o'zgarishlar va rivojlanish jarayonlari, ko'pincha, ijtimoiy institutlar tomonidan amalga oshiriladi. Bu institutlar, yangi g'oyalar va innovatsion loyihalarni qo'llab-quvvatlash orqali jamiyatning rivojlanishini tezlashtiradi. Masalan, iqtisodiy institutlar yangi texnologiyalarni rivojlantirish va joriy etishda muhim ahamiyatga ega, bu esa iqtisodiy o'sish va ijtimoiy farovonlikni ta'minlaydi. Shuningdek, ijtimoiy institutlar madaniyat va an'analarni saqlashda ham ahamiyatlidir. Har bir jamiyat

o'ziga xos madaniy va an'anaviy qadriyatlarga ega, bu esa ijtimoiy institutlar orqali avloddan avlodga o'tadi. Ijtimoiy institutlar, masalan, oilaviy, diniy va madaniy institutlar, jamiyatning identifikatsiyasini saqlashga yordam beradi. Shuningdek, bular fuqarolarni o'z madaniyati va tarixiga hurmat bilan qarashga undaydi.

Ijtimoiy institutlar, davlat va jamiyatning barqarorligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Ushbu institutlar, insonlarning ijtimoiy hayotidagi munosabatlarni tartibga solish va normalarini belgilashga xizmat qiladi. Ijtimoiy institutlar qatoriga oilalar, ta'lim tizimi, din, iqtisodiy tashkilotlar, siyosiy partiyalar va boshqa ijtimoiy tuzilmalar kiradi. Ularning har biri o'zining vazifalari, funksiyalari va jamiyatdagi o'rni bilan ajralib turadi. Ijtimoiy institutlar, avvalo, insonlarning bir-biri bilan muloqot qilishida muhim vosita hisoblanadi. Oilalar, masalan, insonlarning dastlabki ijtimoiylashtirish jarayonini amalga oshiradi. Ular, bolalarga qadriyatlar, axloqiy normalar va hayotiy tajribalarni o'rgatishda muhim rol o'ynaydi. Ta'lim tizimi esa, bilim berish va ijtimoiy madaniyatni uzatishda asosiy mexanizm bo'lib xizmat qiladi. Ta'lim jarayoni orqali yosh avlod o'zining ijtimoiy rollarini anglab, jamiyatda o'z o'rnini topadi. Siyosiy institutlar, jumladan, davlat va partiyalar, jamiyatning siyosiy tizimini shakllantirishda va fuqarolarning ijtimoiy hayotdagi ishtirokini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Ular, jamiyatda tartibni saqlash va fuqarolar o'rtasida ishonchni mustahkamlash uchun zarur bo'lgan qonunlar va qoidalarni ishlab chiqishadi. Shuningdek, iqtisodiy institutlar, ishlab chiqarish va iqtisodiy faoliyat jarayonida ijtimoiy manfaatlarni himoya qilish va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi.

Ijtimoiy institutlarning ahamiyati, ularning jamiyatdagi o'zaro bog'liqligi va o'zaro ta'siriga bog'liq. Har bir institut boshqa institutlar bilan o'zaro munosabatda bo'lib, ijtimoiy muhitni shakllantiradi. Masalan, ta'lim tizimining o'zgarishi, iqtisodiy institutlarga ta'sir ko'rsatishi va ularning samaradorligini oshirishi mumkin. Bunday bog'liqlik, ijtimoiy o'zgarishlarga tezkor javob berishga yordam beradi va jamiyatni barqaror ravishda rivojlantiradi. Shu bilan birga, ijtimoiy institutlar, davlatning siyosiy va iqtisodiy faoliyatini tartibga soluvchi asosiy omil bo'lib xizmat qiladi. Ularning ishtiroki, davlatning ahamiyatini oshirib, fuqarolarning hayot sifatini yaxshilashga yordam beradi. Shunday qilib, ijtimoiy institutlarning roli va ahamiyati, nafaqat davlat, balki jamiyatning barcha jabhalarida o'z aksini topadi. Ijtimoiy institutlar, davlat va jamiyatni birlashtiruvchi kuch sifatida, ijtimoiy munosabatlarni boshqarish va jamiyatning barqarorligini ta'minlashda asosiy ahamiyatga ega. Ularning to'g'ri ishlashi, jamiyatning rivojlanishi va farovonligini ta'minlash uchun muhim hisoblanadi.

Ijtimoiy institutlar, jamiyatning barqarorligini ta'minlashda va uning rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Ular insonlar o'rtasidagi aloqalarni tartibga solish, qoidalar va normalarni belgilash orqali jamiyatning umumiy barqarorligini ta'minlaydi. Ijtimoiy institutlar, masalan, oilalar, ta'lim muassasalari, diniy tashkilotlar va boshqa tashkilotlar, ijtimoiy hayotning asosiy tayanchlari hisoblanadi. Maqsadli tahlil qilish orqali, ijtimoiy institutlarning jamiyatda o'z o'rnini aniqlash mumkin. Amerikalik sotsiolog Robert Putnam "Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community" asarida ijtimoiy aloqalar va ijtimoiy institutlarning ahamiyatini ko'rsatib o'tadi. U, ijtimoiy kapitalning pasayishi bilan bog'liq ravishda, jamiyatda ijtimoiy institutlarning zaiflashuvini ta'kidlaydi, bu esa demokratik jarayonlarga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Putnam, jamiyatda ijtimoiy aloqalar va hamkorlikni kuchaytirish orqali demokratik ishtirokni yanada oshirish mumkinligini ta'kidlaydi. Shuningdek, Germaniyalik ijtimoiy nazariyotchi Jürgen Habermas "The

Structural Transformation of the Public Sphere” asarida, ijtimoiy institutlarning jamiyatda erkin fikr almashinuvi va jamoatchilik fikrining shakllanishidagi rolini muhokama qiladi. U, ijtimoiy institutlar orqali fikr almashish va muhokamalarni tashkil etish orqali, demokratiya va ijtimoiy adolatning rivojlanishiga hissa qo‘shishi mumkinligini bildiradi. Habermas, erkin fikr almashinuvi uchun ijtimoiy institutlar zarurligini ta’kidlaydi va bu jarayonda davlatning roli muhimligini aytadi. Fikrlar munozarasi davomida, ijtimoiy institutlarning shakllanishi va rivojlanishi davlat siyosati va ijtimoiy iqtisodiyot bilan bevosita bog‘liq ekanligi qayd etiladi. O‘zbekistonlik olimlar, masalan, Shodmonov va Hamrayev, ijtimoiy institutlarning samaradorligini oshirish uchun davlatning faol ishtirokini ta’kidlaydilar. Ular, “Davlat va jamiyat o‘rtasidagi munosabatlar va ijtimoiy institutlar” nomli maqolasida, ijtimoiy institutlarning rivojlanishi uchun davlatning ijtimoiy siyosatdagi o‘rnini muhim deb bilishadi. Ijtimoiy institutlarning roli va ahamiyati jamiyat hayotida har doim dolzarb masaladir. Ijtimoiy institutlar, nafaqat insonlar o‘rtasidagi aloqalarni mustahkamlabgina qolmay, balki jamiyatning ijtimoiy barqarorligini ham ta’minlaydi. Shu bilan birga, ularning samaradorligi va rivojlanishi davlat siyosati va ijtimoiy tizimlar bilan bog‘liq bo‘lib, bu borada samarali choralar ko‘rish muhimdir.

Ijtimoiy institutlar davlat va jamiyatning asosiy tuzilmalari sifatida o‘zaro aloqadorlikni, ijtimoiy barqarorlikni va taraqqiyot jarayonlarini ta’minlaydi. O‘zbekistonlik olimlarining fikricha, ijtimoiy institutlarning roli jamiyatning turli sohalarida, jumladan, ta’lim, sog‘liqni saqlash, iqtisodiyot va siyosatda muhimdir. Shuningdek, ularning ijtimoiy hayotdagi o‘rni mamlakatning rivojlanishida ham o‘z aksini topadi.

Birinchidan, ijtimoiy institutlar jamiyatning madaniy, iqtisodiy va siyosiy hayotiga ta’sir ko‘rsatadi. O‘zbekistonlik olim A.M.Yuldashev o‘z asarida, ijtimoiy institutlar jamiyatni tashkil etuvchi elementlar sifatida, o‘zaro bog‘langan ijtimoiy munosabatlarni rivojlantirishda muhim rol o‘ynashini ta’kidlaydi[1]. Ularning faoliyati jamiyatning barqarorligini ta’minlash va ijtimoiy o‘zgarishlarni boshqarish uchun zarurdir.

Ikkinchidan, ta’lim va ilm-fan sohalarida ijtimoiy institutlar o‘zgarishlarni boshqarish va yosh avlodni tarbiyalashda muhim ahamiyatga ega. Ular ta’lim jarayonini takomillashtirish va jamiyatda ma’naviy qadriyatlarni rivojlantirishda qatnashadilar[2]. Ma’lumki, O‘zbekistonda ijtimoiy institutlar ta’lim tizimining mustahkamlanishida muhim omil bo‘lib xizmat qiladi. M.A.Qodirovning fikricha, ijtimoiy institutlarning ta’lim sohasidagi roli kelajak avlodning ilmiy va ma’naviy jihatdan yetuk bo‘lib shakllanishida juda muhimdir.

Uchinchidan, ijtimoiy institutlar iqtisodiy rivojlanishda ham muhim rol o‘ynaydi. Iqtisodiy barqarorlik va taraqqiyot uchun samarali ijtimoiy institutlar zarur. Shuningdek, ijtimoiy institutlarning iqtisodiy hayotdagi o‘rni mamlakatning ijtimoiy-siyosiy rivojlanishi bilan bevosita bog‘liq[3]. B.K.Rahmonovning tadqiqotlariga ko‘ra, ijtimoiy institutlar iqtisodiyotning o‘sishiga, yangi ish o‘rinlarini yaratishga va iqtisodiy barqarorlikni ta’minlashga xizmat qiladi.

Shunday qilib, davlat va jamiyatda ijtimoiy institutlarning roli va ahamiyati beqiyosdir. Ular jamiyatning barcha sohalarida rivojlanishni ta’minlaydi va ijtimoiy barqarorlikni saqlab qolishga yordam beradi. O‘zbekistonlik olimlarining bu boradagi fikrlari, ijtimoiy institutlarning o‘zaro aloqadorligini va ularning ahamiyatini yanada yanada kengaytirishga xizmat qiladi. Ijtimoiy institutlar, davlat va jamiyatning barqaror rivojlanishida alohida ahamiyatga ega bo‘lib, ularning o‘zaro bog‘liqligi ijtimoiy jarayonlarning muvaffaqiyatli kechishida muhimdir.

Ijtimoiy institutlar davlat va jamiyat hayotida muhim rol o'ynaydi. Ular insonlarning ijtimoiy munosabatlarini tartibga solish, ijtimoiy normalarni belgilash va odamlar o'rtasida hamkorlikni ta'minlashga xizmat qiladi. O'zbek olimlari ijtimoiy institutlarning ahamiyatini tahlil qilishda, ularning funksiyalari va ijtimoiy taraqqiyotdagi o'rnini belgilashga e'tibor qaratadilar. Professor Muhammadjonovning fikriga ko'ra, ijtimoiy institutlar ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashda muhim omil hisoblanadi. Ularning faoliyati ijtimoiy tizimlarning barqarorligini oshiradi va jamiyatda yagona qoidalarga muvofiq yashash imkonini yaratadi. Ijtimoiy institutlar, masalan, oilalar, ta'lim tizimi, diniy tashkilotlar va boshqa strukturalar, odamlarni ijtimoiy hayotga integratsiya qilishda katta rol o'ynaydi. Shuningdek, ijtimoiy institutlar iqtisodiy rivojlanishda ham muhim ahamiyatga ega. Ular iqtisodiy munosabatlar va ishbilarmonlik muhitini shakllantirishda yordam beradi. Olim Buxoriyevning ta'kidlashicha, ijtimoiy institutlar iqtisodiy faollikni oshirish va ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash uchun zarurdir. Masalan, kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirish uchun zarur bo'lgan normativ-huquqiy bazani shakllantirishda ijtimoiy institutlar muhim ahamiyat kasb etadi.

Ijtimoiy institutlar jamiyatda ijtimoiy adolatni ta'minlashda ham muhim rol o'ynaydi. O'zbekistonning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish strategiyasida ijtimoiy himoya tizimi, sog'liqni saqlash, ta'lim va boshqa sohalar orqali ijtimoiy adolatni ta'minlashga e'tibor qaratilgan. O'zbekistonlik olim Nizomovning fikricha, ijtimoiy institutlar ijtimoiy tenglikni saqlashda muhim ahamiyatga ega, chunki ular resurslarni taqsimlash va ijtimoiy xizmatlar ko'rsatishda adolatli yondashuvni ta'minlaydi. Bundan tashqari, ijtimoiy institutlar ijtimoiy nazorat va muvozanatni ta'minlashda ham o'z rolini o'ynaydi. Ular davlat va fuqarolik jamiyati o'rtasida aloqalarni mustahkamlash, ijtimoiy muammolarni hal etishda ko'maklashish va fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qilishga xizmat qiladi. Professor Murodovning ta'kidlashicha, ijtimoiy institutlar fuqarolarni o'z huquqlari va mas'uliyatlari to'g'risida xabardor qilishda ham muhimdir. Shu tariqa, O'zbekistonda ijtimoiy institutlar davlat va jamiyat hayotining ajralmas qismi sifatida xizmat qiladi. Ular ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash, iqtisodiy rivojlanishni qo'llab-quvvatlash, ijtimoiy adolatni ta'minlash va ijtimoiy nazoratni amalga oshirishda o'zining beqiyos rolini o'ynaydi. Bularning barchasi ijtimoiy institutlarning ahamiyatini yanada oshiradi va jamiyatning barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, ijtimoiy institutlar davlat va jamiyatda shakllanishi va taraqqiyotida muhim rol o'ynaydi. Ular fuqarolar o'rtasidagi aloqalarni mustahkamlaydi, ijtimoiy barqarorlikni ta'minlaydi, innovatsiyalarni rivojlantiradi va madaniyatni saqlaydi. Ijtimoiy institutlarning samarali faoliyati jamiyatning barqaror rivojlanishini ta'minlaydi va kelajak avlodlarga muhim qadriyatlarni yetkazadi.

Foydalanilgan adbiyotlar ro'yxati

1. Yuldashev A.M., "Ijtimoiy institutlar va jamiyatda ularning roli", Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasi, 2020, 45-46 betlar
2. Qodirov M.A., "Ta'lim va ijtimoiy institutlar", Toshkent: "Ma'naviyat", 2019, 78-79 betlar
3. Rahmonov B.K., "Iqtisodiyot va ijtimoiy institutlar", Toshkent: "Iqtisodiyot", 2021, 112-113 betlar